

TARİHİ MİRASIMIZDAN BİR ÖRNEK: ÇORUM GÜPÜR HAMAMI VE VAKFIYESİ

Ali ILICA*

I- GİRİŞ

Hamamlar, insanların temizlik ihtiyaçlarını giderdikleri sosyal mekânlardan biridir. Sivil mimarinin temel yapılarından birini teşkil eden tarihî hamamlar, teknolojik yenilikler sayesinde ortaya çıkan alternatif temizlik imkânları sebebiyle toplumsal hayatta geri plâna itilmiş gözükmektedir. Halbuki, kültürel mirasımız olan ve geçmiş dönemlerde büyük bir ihtiyaca cevap veren bu tarihî yapıların, gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılması gerekmektedir.

Vakıf bir eser olması düşüncesinden hareketle Çorum Güpür Hamamı gündeme getirilerek, yapının mimarî özellikleri hakkında dikkat çekilmek istenmiştir. Ayrıca, vakfiyesi hakkında bilgiler verilerek buradan elde edilen gelirin toplum hayatına ne şekilde katkı sağladığı, yapıldığı dönem itibariyle insanların sosyal hayatı ve değer yargılarının neler olduğu konusunda da bir takım sonuçlara varılmak istenmiştir.

Vakıf müessesesi açısından anayasa niteliğinde olan vakfiyelerin incelenmesinde farklı metotlar kullanılır. Bu çalışmada ise, Arapça olarak yazılan vakfiye metni özet halinde, sâde bir dille günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Hamamın, Çorum ve Ulucami ile doğrudan bağlantısı olduğundan yeri geldiğinde konunun temellendirilmesi açısından kısa bilgiler verilmiştir.¹ Hamamın bugünkü durumunu yansıtmaya ve teknik yönden bilgi edinilebilmesi açısından da fotoğraf ve plân detayları ilave edilmiştir.²

Çalışmamızda konu edilmesi dolayısıyla hamam kültürünün oluşumu hakkında kısa bilgi vermek istiyorum.

* G.Ü. Çorum İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü Öğretim Görevlisi.

1 Bu tarihî binanın mimarî özelliklerini yansıtan ayrı bir çalışma ileride yapılacaktır.

2 Güpür Hamamı'na ait plânın temini konusunda yardımcı olan İnş. Yük. Mühendisi Necdet Diken'e teşekkür ederim.

Arapça'da "ısıtmak" anlamındaki "hamm" kelimesi ile "ısınmak" manasına gelen "hamem" kökünden türeyen "hamam", yıkanma yeri³ manasında kullanılmaktadır. İnsanların yıkandığı mekânlara hamam denilirken, yer altından kendiliğinden sıcak olarak çıkan suların bulunduğu kaplıca veya ılıcaya da halk arasında hamam denildiği görülmektedir.⁴

Toplum halinde yaşayan insanlar suyu içmek, kullanmak ve onun her türlü özelliğinden istifade etmek, başkalarını da ettirmek arzusuyla çok sayıda yapı ortaya koymuşlardır. "Su Medeniyeti"⁵ diye ifade edilebilecek bir düşünce ekseninde oluşturulan bu yapılardan bir tanesi de hamamlardır.

Suyun, yıkanma ve temizlik amacıyla kullanılması insanlık tarihi ile birlikte başlamıştır. Değişik kültürlerde, temizlik anlayışı ve suyun kullanımında farklı uygulamalar görülmüştür. Beden temizliğine büyük önem veren İslâm düşüncesinin tesiriyle müslümanlar arasında hamam son derece yaygınlaşmıştır. Emevîler, Abbasîler döneminde çok sayıda hamam inşa edilmiştir. Türkler'de ise hamam, şehirlerin, yerleşim yerlerinin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Selçuklu ve Osmanlılar ise, temizlikle sağlık arasındaki ilgiye gösterdikleri önemi, her şehirde yaptıkları çok sayıda hamamla göstermişlerdir.⁶

Hamamların yaygınlaşması ile birlikte dinî inançlar, gelenekler gözönünde tutularak bazı tedbirler alınmıştır. Hamamlara özel kıyafet oluşturulması, kadınlar için ayrı bölümler veya zamanlar tahsis edilmesi, kadınlara ait bölümlerin kapılarının zorunlu haller dışında işlek olmayan ara sokaklara açılması gibi uygulamalar bunlar arasında sayılabilir.⁷

3 LUIS, el-Ma'lûf: el-Müncid, Daru'l-Maşrik, Beyrut 1986, s. 150,152.

4 EYİCE, Semavi: "Hamam", T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, XV, İstanbul 1997, s. 402.

5 ÖNGE, Yılmaz: Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997, s.XIX.

6 ÇETİN, Osman: Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılışı, Marifet Yay., İstanbul 1981, s.154.

7 Hamamların tarihsel boyutu, çeşitleri, özellikleri gibi konularda daha geniş bilgi için bkz.; ÜNVER, A.Süheyl: "Türk Hamamı", Bellekten, TTK, XXXVII/145 (1973); ARU, Kemal Ahmet: Türk Hamamları Etüdü, İstanbul Matb., İstanbul 1949; ARSEVEN, Celâl Esad: Sanat Ansiklopedisi, İstanbul 1950; ÖNGE, Yılmaz: Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar, İstanbul 1988; ÖNGE, Yılmaz: Anadolu'da XII-XIII.Yüzyıl Türk Hamamları, Ankara 1995; ÜLGEN, Ali Saim: "Hamam", M.E.B. İslâm Ansiklopedisi İstanbul 1977; EYİCE, Semavi: "Hamam", T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, XV, İstanbul 1997; UZUN, Mustafa ve ALBAYRAK, Nurettin: "Hamam-Kültür ve Edebiyat", T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, XV, İstanbul 1997; ÇELİK, Hüseyin: Temizlik Doğudan Gelir, T.D.V yay., Ankara 1995; KAZICI, Ziya: İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi, İstanbul 1999.

Diğer taraftan, Arap ülkelerinde çifte hamam pek yapılmazken Türkler’de, erkekler ve kadınlar için mekânı ayrı, külhanı aynı çok sayıda “çifte hamam” inşa edilmiştir.⁸ Türk-İslâm geleneği içerisinde “çifte hamam” kurmak Türk mimarisinin bir buluşu olarak ortaya çıkmıştır.⁹

Fatih Sultan Mehmed’in inşa ettirdiği Irgat Hamamı¹⁰ ve Mimar Sinan’ın Süleymaniye külliyesi inşaatı uygulamalarında olduğu gibi müslümanlar, hayır tesisleri yaptırırken ilk iş olarak oraya hamam yaptırmış, çalışan işçilerin sabah akşam, kolaylıkla yıkanma ve temizlik ihtiyaçlarının karşılanmasına imkân tanımışlardır.¹¹

Yapı itibarıyla de Türk hamamlarının çoğunun dış görünüşü sâde ve mütevâzî olduğundan diğer âbideler gibi dikkati çekmemiştir.¹² Dış mimarisinde kitleler, mânâlı bir şekilde tanzim edilmiş, sâde bir şekil almış, iç mimarisinde de aşırılığa kaçmadan, ekonomik bir inşa malzemesi ile tezyin edilmeye çalışılmıştır. Dinlenme, yıkanma ve temizlenme esas olduğundan ihtiyacı karşılamaya yönelik kullanım alanları oluşturulmuştur.

İslâm dinindeki temizlik anlayışının etkisi, hamamların iyi gelir getiren ticarî işletmeler olması ve çoğu defa da ait oldukları yapı manzumesinin merkezi olan cami hizmetlerine katkı sağlaması gibi özellikler, hamamlara bu kadar ilgi duyulması ve yaygınlaşmasında en etkili unsurlar olarak ifade edilebilir.

II- GÜPÜR HAMAMI

A- Yapının Konumu ve Bugünkü Durumu

Türk-İslâm şehircilik anlayışında cami merkezli bir yerleşim alanı oluşturulması düşüncesi hakimdir.¹³ Çorum şehir merkezinde bulunan Ulucami etrafında Güpür Hamamı, Paşa Hamamı¹⁴, Yeni Hamam, Velipaşa

8 EYİCE, Semavi: a.g.m., s. 412.

9 AKOK, Mahmut: “Çorum’da Ali Paşa Hamamı”, *Arkitekt*, Nurgök Matbaası, İstanbul 1955, C.XXIV, S.280, s.85.

10 ERGİN, Osman Nuri: *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, İstanbul 1939, s. 43.

11 YETKİN, Suut Kemal: *İslam Mimarisi*, Ankara 1965, s. 245.

12 ÜLGEN, A.Saim: a.g.m., s.177.

13 Geniş bilgi için bkz: CAN, Yılmaz: *İslâm Şehirlerinin Fiziki Yapısı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995; BAYKARA, Tuncer: “Ulucami, Selçuklu Şehrinde İskâm Belirleyen Bir Kaynak Olarak”, *Belleten* C. LX,3, s.33.

14 AKOK, Mahmut: a.g.e., s. 85.

Hanı¹⁵, saat kulesi, çarşı, medreseler¹⁶ ve diğer vakıf tesisleri yer alır. Bu haliyle bölge bir külliye görünümündedir.

Güpür Hamamı, merkez Üçtutlar mahallesinde, kuzeyinde Cami-i Kebir sokak, güneyinde Eskiciler sokağı, doğusunda Üçtutlar sokağı, batısında Osmancık caddesi ve Ulucami bulunan bir alan içerisinde yer almaktadır. Kadaströ kayıtlarındaki mevki isle, pafta 80, ada 115, parsel 4 olarak ifade edilmektedir. Eski Eserler ve Anıtlar kurulunun 12.05.1978 gün ve A-114 sayılı kararı ile korunması gerekli eski eser olarak tescili yapılmıştır.

Şehir sit alanı içerisinde bulunan binanın işletmesinde ortaya çıkan bir takım sıkıntılar, zamanında ve yeterince bakım, onarımının yapılmaması gibi sebeplerle bugün burası kullanılamaz bir durumdadır. Yakın zaman içerisinde mal sahibinin kurtarmaya yönelik onarım çalışmaları da yarıda bırakılmıştır. Bu tarihî yapı âdeta kendi halinde yıkılmaya terkedilmiş görüntüsü vermektedir.

B- Tarihçesi

Şehir merkezinde, ticarî hareketliliğin yoğun olduğu bir bölgede bulunan hamamın kitâbesi yoktur. Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan bir belgede Ulucami hizmetlerine yönelik vakıf gelirleri sayılırken hamam da zikredilir. Dolayısıyla 937/1530 tarihinde hamamın işletmeye açık olduğu buradan Ulucami'ye 10.500 akçe akar temin edildiği görülmektedir.¹⁷ Bu yıllarda çalışır durumda olan hamamın kim tarafından ve hangi tarihte yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir.

Hamamla ilgili olarak Osmanlı dönemine ait belgeler olmakla beraber bu yapının mimarî özellikleri esas alındığında Selçuklu dönemi eserleriyle benzerlikler taşıdığı görülür. Ulucami'nin Selçuklu eseri olduğu dikkate alındığında bu yapının da aynı dönemde yapılmış olması ihtimali daha fazla kuvvet bulmaktadır. Çalışmamıza esas olan vakfiyede Ulucami'nin Sultan Alaaddin'in arkadaşlarından Hayreddin Paşa tarafından yaptırıldığı ifadesinden hareketle bu hamamın da aynı kişi tarafından yaptırılmış olabileceği kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca, bölgenin Bizanslılar döneminde önemli bir merkez konumunda olduğu gerçeğinden hareketle yapının bu

15 ILICA, Ali: "Veliyyüddin Paşa Hanı ve Vakfıyesi Hakkında Bir Değerlendirme", *U.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 2000, S.9, s. 507-535.

16 SABUNCUOĞLU, M.İhsan: *Çorum Tarihine Ait Derlemelerim*, I. Kısım, ts., s.29; ANAKÖK, Tayyar: a.g.e., s.128; ILICA, Ali: *Çorum Vakıfları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2001; *1967 Çorum İl Yıllığı*, s.143.

17 VGMA, 617/89-53.

dönemlere ait olabileceği ihtimali de dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. Bu düşünceler doğrultusunda tercihimiz, hamamın Selçuklular zamanında Ulucami ile birlikte bütünlük arzedecek şekilde değerlendirildiği, Osmanlılar zamanında da bakım ve onarımlarla işletmeye açık tutulduğu şeklindedir.

1004/1595 tarihli Çorum şer'iyye sicillerinde geçen bir bilgiye göre hamam, tamire ihtiyaç duyulan kubbesinin onarılması şartıyla kiraya verilmiştir. Kiracısı ise kısa bir süre sonra hamamın kullanılamaz duruma geldiğini ileri sürerek ihalenin iptali için mahkemeye başvurmuştur. Dolayısıyla bu durum binanın çok daha önceki yıllarda yapılmış olduğunu gündeme getirmektedir. Bundan sonraki dönem içerisinde hamamla ilgili nasıl bir gelişme olduğuna dair kaynaklarda ayrıntılı bilgiye ulaşma imkânı olmamıştır. Ancak vakfiyesinde, Sultan IV.Murad döneminde (1623-1640) Ulucaminin tamirinden bahsedilirken bu hamamın da camiye vakıf bir eser olduğu ifade edilir.

Vakfiyede, hamamın uzun zaman içerisinde harap bir halde olduğu, kullanılmadığı, vergiden düşüldüğü, tamiri için hamam ile ilgili vakıf imkanlarının yeterli olmadığından bahsedilmektedir. 1595 yılında kubbesi onarım gerektiren ve suyu kesildiği için de kullanılamaz duruma gelen hamam uzun süre bakımsızlıktan harap bir duruma düşmüş olmalıdır. Kayıtlarda suyu kesildiği için hamamın kullanılmadığı ifade edilmektedir. Çorum Şer'iyye sicillerinden bir kısmının 1956 yılında vilâyet binası ile birlikte yanmış olması sebebiyle de 1595 yılından sonra uzun süre hâmamla ilgili ne gibi bir işlem yapıldığına dair başka bilgiye ulaşma imkânı da olmamıştır.

Ulucami'nin deprem sonucu yıkılması üzerine Sultan Murad zamanında onarılırken akar olarak caminin doğu tarafına 840/1436'da inşa edildiği rivayet edilen hamam¹⁸, 1595 yılından itibaren suyunun kesilmesi sonucu kullanılamaması sebebiyle bakımsız kalmış ve kullanılmamıştır. Vakıf bir eser olan hamam, yeterli imkâna sahip olamayan vakıf yönetimi tarafından da tamir ettirilememiştir. Bu tarihî yapının tekrar halkın hizmetine sunulabilmesi amacıyla Ebû Bekir oğlu Hacı Mehmed -lâkabı Hacı Gübür veya Güpür'dür- vakıf mütevellisinden burayı tamir ettirmek ve tekrar vakfetmek amacıyla kiralamış, gerekli tamirata 1133H./1721M. yılı Cemaziyelevvel ayının 24. günü başlamıştır.¹⁹ Gerekli tamiratlar yapıp hizmete açılması ile birlikte sözünü yerine getirmiş, vakfiye düzenlettirerek

18 1967 Çorum İl Yıllığı, s.212. Burada belirtilen tarihin nereden alındığına dair kaynakta bir açıklama bulunmadığından ihtiyatla karşılanmalıdır. Bu tarih gerçek kabul edildiği takdirde IV. Murad değil doğrusu II.Murad dönemi (1421-1451) olmalıdır.

19 SABUNCUOĞLU, M.İhsan: a.g.e., II.Kısım, s. 94

buradan elde edilecek gelirin belirttiği şartlar doğrultusunda harcanmasını istemiştir.

Vakıf malı olan yapıların çoğunlukla üzerinde buldukları sokağın veya yaptıran (tamir eden) kişilerin adlarına göre isimlendirildiği²⁰ düşüncesinden hareketle burası da halk arasında “Güpür Hamamı” diye tanınmıştır.

Hacı Mehmed, hamamın kadınlar bölümünü 1721 yılında tamir ettirdiğini, bir yıl sonra da kendine ait geliri ile erkekler bölümü diye nitelendirilen kısmı yaptırdığını vakfiyesinde ifade etmektedir. Bu şekildeki tamirat ve ilaveden sonra hamamın vakıf bir eser olarak uzun yıllar bu şekilde çalıştırıldığı ortaya çıkmaktadır.

Vakfiyesinde belirtilen şartlar doğrultusunda işletilen bu yerin kiralanması ile ilgili mahallî kaynaklarda bilgi verilmektedir. Çorum Vilayet Gazetesi'nin 10.6.936 tarihli sayısında yeralan bir ilânda adı geçen işyerinin 1935 yılında 1027 lira bedelle kiraya verildiği, kiralama işleminin 15.06.936 Pazartesi günü saat 15.00'de bir yıl süreli olarak yenileneceği, isteklilerin pey akçeleri ile birlikte Evkaf idaresine gelmeleri istenmektedir. Ancak ihaleye katılan olmadığından ikinci ihalenin 20.6.936 Cumartesi günü yapılacağı 17.6.936 tarihli aynı gazetede ilân edilmiştir. Bu defa da katılan olmayınca 15.7.936 tarihli aynı gazetede ihalenin 18.7.936 tarihinde yapılacağı duyurulmuştur. Tekrar, 5.5.1937 tarihli aynı gazetede çıkan bir ilânda da vakıflara ait hamam, değirmen, dükkan ihalelerinin 13.5.937 Perşembe günü saat 15.00'de birlikte yapılacağı ilânı yer almıştır.

Bu arada, ülke genelindeki vakıf hayrat ve akar yerlerinin satışı hakkında çeşitli tarihlere hukukî düzenlemelere gidilmiştir. 1935 yılında kabul edilen 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 10 ve 12. Maddeleri yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca, vakfa ait mahlûl yerlerin hissedarlarına ne suretle satılacağına dair 27.12.1937 tarih ve 3294 sayılı kanun, 4.1.1938 tarihinde neşredilmiştir.

Güpür Hamamı için, Çorum Vilâyet Gazetesi'nde 25.5.1938 tarihinde yayınlanan ilânda ise, 28.5.938 Cumartesi günü saat 12.00'de hamamın satışı için ihale yapılacağı duyurulmuş, talipli çıkmadığından 3.5.939 tarihli aynı mahallî gazete ilânında adı geçen hamamın 2.5.939 tarihinden 12.5.939 tarihine kadar 10 gün süreyle müzayedeye çıkarıldığı, ihalenin 12.5.939 Cuma günü saat 15.00'de olduğu, talip olanların teminat akçeleri ile birlikte Evkaf İdaresi'ne müracaat etmeleri istenmiştir. Bu tarihte ise hamamın satışı gerçekleşmiş ve özel mülkiyete geçmiştir.

20 FAROQHI, Suraya: (Çev: Neyyir Kalaycıoğlu), Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, İstanbul 1993, s.39.

Yapı içerisinde 1960 yılında çeşitli tamiratlar gerçekleştirilmiştir. Kadınlar bölümünün soyunmalık kısmı, iki katlı ve betonarmeden sıcaklık mekânına bitişik olarak ilave edilmiştir. Bununla birlikte muhtelif zamanlarda geçirdiği tamir ve onarımlarda sıvalar yapıldığı, iç mekânda tahrip olan mermer ve taban döşeme yerine beton ve mozaik kaplamaların yapıldığı, usturalık ve tuvaletlerin fayansla kaplandığı, bazı kurnaların değiştirildiği, su tesisatının yenilendiği görülmüştür.

1990'lı yıllara kadar işletmeye açık olan bu tarihî yapı zamanında ve yeterince bakım-onarım görmediğinden kapatılmıştır. Son günlerde sahibi tarafından onarım için gerekli resmî işlemlere başlanmış, onarım için bir süre çalışılmış ancak bugüne kadar başarılı olunamamış, tamirata da durdurulmuştur.

C- Arşiv Kayıtlarında Geçen Bazı Bilgiler

Ulucami vakıf müsakafâtından olan ve kaynaklarda Beyler Çelebi Hamamı²¹ veya Eski Hamam olarak geçen bu yapı hakkında Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan bir belgeye göre²², 937/1530 tarihinde bu hamamın gelirinden Ulucami hizmetleri için ödenen miktar 10.500 akçedir. Bu miktar bize, o dönem itibariyle hamamın iyi gelir getiren, hareketli bir ticarî işletme olduğunu göstermektedir.

Çorum şer'iyye sicillerinde bulunan 3 Cemaziyelahir 1004/1595 tarihli kayıtlarda da önemli hususlar dile getirilmektedir. Burada yeralan ifadelerde şöyle denilmektedir; “ Oldur ki kasaba-i Çorum'da vâki' Cami-i Kebir evkâfından Eski Hamam demekle ma'ruf hammam, Mehmed b. Mahmud zimmetinde 3.600 akçe icarda olup bâ müddet-i sicil Satılmış ibn Durmuş nâm kimesne meclis-i şer'ide camî merkûmun hatîbi olup berât-ı izzet sümâk ile mîr-i? mütevellî olan mevlâna Hüsam Halife mahzarında hamam merkûm tarih-i kitapta sene tamamına 4.500 akçeye icâre ile kabul ve taahhüd etti ki vâki' olan bir kubbesi vakf-ı mezbûr tarafından tamir olmak üzere deyü tâlip oldukça mâ hüve'l-vâki' mütevellî-i merkûm Hüsam Halife talebiyle ketb olundu. Tahriren fi 3 şehr-i Cemaziyelâhir sene erbea ve elf. Şuhûd; Hacı Ali b. Yusuf, Hacı Kemal b. Nebi, Hacı Mustafa b. Hacı Ahmed, Seydi Çelebi ve gayruhum.”²³

Sicilin aynı sayfasında yeralan diğer bir kayıta ise; “Bâlâda mestûr olan Mehmed b. Mahmud el-mezbûr meclis-i şer'ide hazır olup hammam merkûm zikrolunan 4.500 akçe icareye mesfûr Satılmış uhdesinde karar

21 *Çorumlu Dergisi* (1945), S. 54, s. 443.

22 VGMA, 181-2/5-617-89/53

23 Çorum Şer'iyye Sicilleri, no.1755, v.32/A

etmeğin ben hüsn-ü ihtiyarımla fâriğ olup tasarrufda yedim kat' ettim. Ba'del yevm dahî tâlip değilim dediği mezkûr Satılmış talebiyle kayd şod”²⁴ denilmektedir.

Aynı defterin başka bir sayfasında yer alan kayıta ise; “Oldur ki kasaba-i Çorum'da vâki' Eski Hammam'a, hamamcı olan Satılmış b. Durmuş meclis-i şer'ide, mutasarrıf olduğum hamamın suyu munkatı' olup amel mânde olmağın işbu 1004 Şevvalinin 29. gününde hammam battal oldu. Ben dahi fâriğ kaldım dediği külhan? talebiyle kayd olundu. Şuhûd: Muslihiddin halife b. Hacı Muzaffer, Hasan kethüda b. Hüsam, Mehmed Efendi, Hacı Efendi ve gayruhum.”²⁵

D- Plân Analizi ²⁶

Tarihî yapı, çifte hamam olarak yapılmıştır. Yığma tekniğinde yapılan hamam moloz taş duvar ile inşa edilmiştir. Kubbe ve tonoz bölgelerinde sıva döküntüsü olmadığından tuğla ile inşa edilmiş olmalıdır. Özgün olan yapının duvarlarında hiç pencere yoktur. Yakın tarihte ilave edilen kadınlar kısmının soyunmalık duvarlarında altı, erkekler giriş kısmında iki adet pencere ile aydınlatma sağlanmaktadır. Hamam giriş mekânları sonradan ilave olması nedeni ile girişi sağlayan kapılar özgün olmayıp basit ahşap kapı niteliğindedir. Erkekler bölümünün soyunmalık ve bayanlar bölümünün sıcaklık mekânlarının kubbeleri dışındaki diğer tonoz ve kubbe örtü sistemleri toprak ile gömülü durumdadır. Erkekler bölümünün soyunmalık, sıcaklık ve halvet mekânlarının zemin kaplamaları mermerdir. Kadınlar bölümünün soyunmalık, sıcaklık ve halvet mekânlarının zemin kaplamaları karo mozaiktir.

Hamamın erkekler kısmına batı tarafında bulunan sokaktan girilmektedir. Üç basamakla sahanlığa buradan da üç basamakla soyunmalık kısmına sivri bir kemerle geçilmektedir. Bu mekân kare plânlı olup ortasında çokgen mozaik bir havuz bulunmaktadır. Tromplar üzerine oturtulmuş kubbe ile örtüldür. Bir adet ışıklık ile aydınlatma sağlanmaktadır.

Soyunmalık bölümünün doğusundan 65x200 cm. ölçüsünde kemerli bir geçiş ile ılıklik mekâna ulaşılmaktadır. Duvar kalınlığı 113 cm.dir. Burası kuzey ve güney istikametinde uzanmakta olup, dikdörtgen plânlıdır. Üzeri tonoz ile örtülü olan bu bölüm iki adet ışıklık ile aydınlatılmaktadır. Bu mekânın kuzeyinde 70x170 cm. ebadında bir kapıdan geçilen tuvalet ve

24 Çorum Şerhiye Sicilleri, no.1755, v.32/A

25 Çorum Şerhiye Sicilleri, no.95/A

26 Bu bölümde yardımını gördüğüm Mimar Nurcan Karşoğlu Kerman Hanımefendiye teşekkür ederim.

usturalık kısımları yer almaktadır. Buralar ise ikişer odalı olup tabanları beton, kapıları ahşaptır.

Ilıklık bölümünün doğusundan 67x194cm. ebadında basık kemerli bir kapı ile sıcaklık bölümüne girilmektedir. Sıcaklık, kuzey-güney istikametinde olup dikdörtgen plânlıdır. Üzeri tonoz ile örtülü olup beş adet ışıklık ile aydınlatma sağlanmaktadır. Bu mekânın kuzeyinde basit kemerle geçilen üzeri tek kubbeli 280x344cm. ebadında bir bölüm yer almaktadır. Kubbe dört trompla duvarlara bindirilmiştir. Kubbede bulunan bir adet ışıklık ile aydınlatma sağlanmaktadır.

Sıcaklığın doğusundan 67x194cm. ebadında basık kemerli bir kapıdan halvete, oradan yine kemerli bir geçiş ile ikinci bir halvete girilmektedir. Halvetler kare plânlı ve tek kubbelidir. Kubbelere tromplara oturtulmuş olup üzerlerinde dairevi bir çizgi halinde onbirer adet ışıklık ile aydınlatma sağlanmaktadır. Kuzey duvarında küçük bir niş vardır. İkinci halvetin kuzey duvarından su deposuna açılan üç basamaklı, 65x144 cm. ebadında bir geçiş vardır.

Kadınlar bölümü soyunmalık ve sıcaklık mekânlarından oluşmaktadır. Bu bölüme ara sokaktan tek kanatlı ahşap bir kapı ile girilmektedir. Burası 1960'lı yıllarda yapılmış olup, dikdörtgen plânlı, iki katlı, betonarme kargas olarak hamama bağlanmıştır. Her iki katta soyunmalık olarak kullanılmış olup düz beton tavanlıdır. Alt kata giriş yan tarafında bulunan merdivenlerle inilmektedir.

Doğu duvarından basit kemerli bir geçiş ile sıcaklık mekânına ulaşılmaktadır. Sıcaklık köşe hücreli dört eyvandan oluşmaktadır. Merkezî kubbe altında çokgen göbek taşı, yükseltilmiş dört eyvan içerisinde kurnalar yer almaktadır.

Sıcaklığın güney duvarından basit kemerli bir geçiş ile halvet kısmına girilmektedir. Kuzey-güney istikametinde uzanmakta olan bu mekân dikdörtgen plânlıdır. Üzeri tonoz ile örtülmüş olup altı adet ışıklık ile aydınlatma sağlanmaktadır.

Halvetin doğu tarafında külhan bulunmaktadır. Külhan bölümüne dışarıdan merdivenle inilmektedir. Külhanın güneyinde ise kare plânlı su deposu bulunmaktadır.

E- Vakfiye Özeti

Ebû Bekir oğlu Hacı Mehmed'in tamir ettirerek vakfettiği bu yapının 1138H./1725M. tarihli Arapça vakfiyesi²⁷, bu vakfiyede gelirin ne oranda,

27 "Vakfiye; Bir akidde bulunması gereken temel kuralların yer aldığı ve hâkimin kararıyla hüküm ifade eden yazılı belgedir". BERKİ, Ali Himmet: Vakfa Dair Yazılan Eserlerle

hangi hizmet karşılığı olarak, nerelere harcanacağına dair belirtilen şartlar özet olarak şöyledir;²⁸

Ebû Bekir oğlu Hacı Mehmed, hayrâtı îmar edenin inşa ve bina eden gibi değerlendirileceğini, ecir ve sevap yönüyle de ikinci bir vâkıf olacağını ifade etmiştir.

İlk defa merhum Sultan Alaaddin utekâsından (azâd edilmiş köle) merhum Hayreddin Paşa'nın inşa ettiği daha sonra Sultan Murad'ın bu beldede onardığı Cami Kebir'in giderleri için vakfettiği hamam, uzun zaman içerisinde harap bir halde olup kullanılamamaktadır. Bu sebeple vergiden düşülmüştür. Tamiri için hamam ile ilgili daha önceki vakıf imkanları da yeterli olmadığından Hacı Mehmed, bu yeri vakıfdan devralıp kendi imkanlarıyla tamir etmek istemiştir. Bu sebeple bu hamamın arsasını mütevellîsinden "hüccet-i şer'iyeye" istinâden icareteyn usûlü²⁹ ile kiralamış, tamir ettirmiş sonra da Allah rızası için yeniden vakfetmiştir.

Vâkıf, hamamın en güzel şekilde istiğlal³⁰ ve her sene ecr-i misli³¹ ile kiraya verilmesini, gelirinden arsanın icare-i müeccelesi³² için yıllık dört yüz mısır sarfolunmasını, bu bedelin de Ulucami mütevellîsine teslim edilmesini şart kılmaktadır.

Vâkıf Hacı Mehmed vakfiyesinin devamında, hamam gelirinden kira bedeli ödendikten sonra kalan miktarın üçe bölünmesini talep etmektedir. Bu

Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler, Ankara 1966, s.57. Konu hakkında daha geniş bilgi için; BİLMEN, Ö.Nasuhi: Hukukî İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, İstanbul 1969; PAKALIN, Mehmet Zeki: Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III, İstanbul 1993; ÖZTÜRK, Nazif: Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi, Ankara 1995; KAZICI, Ziya: İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi, İstanbul 1999.

28 VGMA. 484/134 nolu vakfiye

29 İcareteynli Evkaf: Herhangi bir sebeple hizmet dışı kalmış olan vakıf gayrimenkulü vakıf imkanlarıyla işler hale getirilemiyorsa bir başkasına devredilir. Ancak burayı süresiz olarak kiralayan, o akarın kıymetine yakın peşin bir ödeme yapar. Daha sonra, seneden seneye cüz'i bir miktar kira bedeli öder. Bu uygulamaya icareteyn usûlü adı verilir. Daha geniş bilgi için bkz.; Ömer Hilmi Efendi: İthaf-ül Ahlâf fi Ahkâm-il Evkaf, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, ts., s. 54-78.

30 "İstiğlâl: İpotek, ev, dükkan, tarla ve bunlara benzer gayrimenkûlün geliri, karşı gösterilerek rehine koyma." DEVELLİOĞLU, Ferit: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 1997, s.456.

31 "Ecr-i misl: Bir malın kullanılmasından doğan menfeatin para ölçüleriyle takdiri. Vasıf, mevki ve kullanma tarzı bakımlarından kiralanana yere benzeyen yerlerin kira bedelleri." DEVELLİOĞLU, Ferit: a.g.e., s.202.

32 "İcareteynli vakıflarda icare-i zemin adıyla alınan senelik ücretlerdir." BERKİ, A.Himmet: a.g.e., s.24.

üç hissedenden biri, vâkıfın Ulucami civarında yaptırdığı sekiz odalı medresenin müderrisine verilecektir. Bu ücretin müderrise verilmiş sebebi ise; öğrencilere aklî ve naklî ilimleri öğrettiği için yarım hisse, her hafta perşembe günleri öğle namazından sonra vaaz, tezkir ve vaazın sonunda üç ihlâs-ı şerif okuyup sevabını merkûm vâkıfın ruhuna hediye ettiğinden dolayı da diğer yarım hisseyi almış olacaktır. Bu görevi de aynı medresede müderris, ülemâ-i kirâmdan Nefeszâde demekle meşhur Mehmed oğlu Ömer Efendi ölünceye kadar yürütecektir.

Hamam gelirinden kalan üçte iki hisse ise; Kur'an-ı Kerim'i tecvit üzere okumayı çocuklara öğreten hafız bir hocaya verilecektir. Hocalık eden bu kişiye hisselerin verilmiş sebebi ise; bir hissesi, çocuklara Kur'an okutmasından dolayı verilecektir. Diğer bir hissesi de, Cuma ve Salı günlerinin dışında her gün ikindi namazından sonra tecvid veya kıraat-i seb'a ile Kur'an-ı Kerim öğrenmek isteyenlere hocalık etmesi karşılığı verilecektir.

Vâkıf, bu hamamın tevliyetini kendine şart kılmıştır. Kendinden sonra tevliyetin erkek çocuklarının nesline, erkek çocuklarının nesli kalmaz ise kız çocuklarının nesline, eğer onların da nesli kalmaz ise o belde hâkiminin münâsib gördüğü sâlih ve mütediyyin bir zâta bu görevin bırakılmasını istemiştir.

Vâkıf, yukarıda belirtilen hususların yer aldığı vakfiyesini hazırlatarak tescilini yaptırtmış, imzalı ve mühürlü bir şekilde gereğinin yapılması için sorumluluğu mütevelliyeye havale etmiştir.

Bundan sonra devam eden ifadelerden vâkıf tarafından vakfiyeye ilave yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Bu ilave kısımlardan anlaşıldığına göre vâkıf, bir sonraki yıl imkanlarının genişlemesi sebebiyle, kendi malından, bir önceki hamamın yanında, binası bitişik, külhanı bir, suyu müşterek bir hamam yaptırmıştır. İkili hamam diye ifade edilen girişleri ayrı, kullanım alanı farklı, ancak ısıtma ve su kaynağının ortaklaşa kullandırıldığı hamamlardan olan Güpür Hamamı'nın ilk yaptırılan bölümü kadınlar, ikincisi ise erkekler için tahsis edilmiştir.

Erkekler bölümü diye ifade edilen kısmın, vâkıf tarafından gerekli tamir ve tanzimi yaptırıldıktan sonra vakıf olabilmesi için gerekli şer'i işlemler yapılmıştır.

Vâkıf, hamamın erkekler kısmına ait gelirinin harcanması ile ilgili şartlarını da açık bir şekilde ifade etmiştir. Buna göre gelir yirmi iki hisseye ayrılacaktır. Taksimatı da aşağıda belirtilen şartlar ve oranlarda olacaktır;

Beş hisse, beş ayrı hafıza verilecektir. Bu hafızlar da Ramazan ayı dışındaki günlerde Ulucami'de Cuma ve Pazartesi günleri sabahleyin, Ramazan ayında ise her gün Kur'an-ı Kerim'den birer cüz okuyacaklardır. Cüz okuyacak olan

hafızlar ise Ulucami'nin hatibi, müezzini, kayyumu, cabisi ve bu caminin mütevellîsinden birisi olacak, bunlar hisseye ortak olacaklar, ancak bunların dışında hatim okuduğu için kimseye bir şey verilmeyecektir. Bunlar da her gün okumayı bitirdiklerinde okuyacakları üç İhlâs ile bir Fatiha sûresinin sevabını Peygamberimiz'in, tüm mü'minlerin ve vâkıfın ruhuna hediye edeceklerdir.

Yirmiiki hissedenden bir tanesi yine aynı caminin müezzinine ait olacaktır. Müezzin ise, öğle namazından sonra Ayete'l-Kürsî'yi³³ ve "Şehidallâhü ennehû lâ ilâhe illâ hü"³⁴ ayeti kerimelerini sonuna kadar okuyacaktır.³⁵

Üç hisse, vâkıfın Uç Mahallesi'nde bina ettiği mektebin muallimine verilecektir.

Bir hisse, vâkıfın Müeyyed mahallesinde yaptırdığı sebilhâne musluğunun hizmetine bakan kimseye verilecektir.

İki hisse, vâkıf tarafından caminin yanında yaptırılan medresede kalan öğrencilere mum veya zeytinyağı almaları, çerağa (ışık hizmetleri) sarf etmeleri için verilecektir.

Beş hisse, vakfın nâzırına verilecektir. Ancak nâzır, vâkıfın kendi öz çocuklarından (batnen bâde batnin ve neslen bade neslin evlâdından) olacaktır.

Beş hisse de iki hamama mütevellî olan kişiye verilecektir. Bu da ölünceye kadar vâkıfa, sonra oğullarına, oğulları ölünce de onların çocuklarına ait olacaktır.

Vakfiyenin devamında vâkıfa ait nukud (para) vakfı ile ilgili bilgiler verilmektedir. İfade edildiğine göre Hacı Mehmed, kendi malından sekiz yüz kuruşu bazı şartlar doğrultusunda mütevellîye teslim etmiştir. Bu para mütevellî tarafından kârlı bir şekilde işletilecek, riske girilmeyecektir. Hatta

33 Bakara Sûresi, 2/255

34 Al-i İmran Sûresi, 3/18

35 Ulucami'de sabah namazlarında "şehidallahü ennehû ..." ayeti, öğle ve ikinci namazlarından sonra da Ayete'l-Kürsî'nin açıktan okunmasına günümüzde de devam edilmektedir.

Ulucami'de seher tilâveti adıyla sabah namazından önce Kur'an-ı Kerim okunması, öğle veya ikinci namazları ile Ramazan ayında hatim okunması ile ilgili başka vakıflar da vardır. Konu ile ilgili olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kayıtlı bulunan vakfiyelerden bir kısmının isim ve numaraları şöyledir; Camii Kebir mukâbelesinin vakfi, 2/6-39; Ahmet oğlu Şükrü Koşar'ın Ulucami'de seher mukâbelesi okunması için bir ev vakfi, 2/3-1164; Emine Menteş'in Ulucami'de seher mukâbelesi okunması ve su yollarının tamiri için ev vakfi, 2/3-1180; Ömer Saydan ve hanımı Dudu Saydan'ın Ulucami'de seher mukâbelesi okunması için bir ev vakfi, 2/3-1387.

bu para işletilirken sağlam rehni veya zengin kefil olmayan kimseye de verilmeyecektir. Bu paranın her on dirhemi bir buçuk dirhemden fazlası ile de murabaha³⁶ edilmeyecektir.

Anaparaya (sermaye) dokunulmadan sekiz yüz kuruşdan iki yüz kuruşun kârı her sene bu iki hamamın meremmetine (tamir-onarım) harcanacaktır.

Kalan miktardan diğer ikiyüz kuruşun kârı, Ulucami’de Halvetî³⁷ şeyhi olan kimseye verilecektir. Bu konuda vâkıf, şeyh olarak bu miktarın kendisine, öldükten sonra da makamına kaim olacak kimseye verilmesini şart kılmıştır.

Sekiz yüz kuruşdan seksen kuruşun kârı sabah namazından sonra aynı camide evrad-ı şerife³⁸ okuyan kimseye verilmesi gerekirken, kalan üç yüz yirmi kuruşun kârının da sabah ve akşam, Cuma ve Pazartesi gecelerinde zikreden sekiz zâkire verilmesi şart kılınmıştır.

Vâkıf, evkafı tescil için Ahmed Efendi ibn Ebû Bekir’e vakfiyeyi teslim etmiş, tescili yapıldıktan sonra vâkıfın itirazı üzerine, hakim nezdinde murafaa³⁹ ve muhakeme yapılmıştır. Hakim, vakf-ı mezbûrun sıhhat ve lüzûmuna karar vererek vâkıfın itirazını reddetmiştir.

36 “Murabaha; Kâr fazlalığı ile birlikte birinci semenin misli ile satıştır. Miktarı sınırlı bir kâr ile yahut da bir yüzde ile kâr istenerek yapılan satış şeklidir”. Vehbe Zuhaylî, (Çev: Komisyon. Ahmet EFE ve DİĞERLERİ), *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi*, V, İstanbul 1994, s.527-33. Daha geniş bilgi için bkz. KURT, İsmail: *Para Vakıfları*, İstanbul 1996, s.40-52.

37 “Halvetiyye; Ömer el-Halveti’ye (ö.800/1397-98) nisbet edilen İslâm dünyasının en yaygın tarikatıdır. Bu tarikatta müridin her gün tek başına okuduğu zikirler, dualar ve virdler vardır. Bunlar haftanın günlerine göre değişir. Ayrıca haftanın belli günlerinde tekkelerde cehrî olarak topluca icra edilen zikre ‘darb-ı esmâ, devran, hadrâ’ gibi isimler verilir. Devranda ilâhiler okunur. Oturarak bir halka oluşturan müridler zikre ayakta devam eder, daha sonra da devrana başlarlar. Zikir yapılırken mûsikîye önem verilir. Başta ney, kudüm ve def olmak üzere çeşitli mûsikî aletleri kullanılır. Halvetî tekkeleri 1925’te Türkiye’de tekkelerin kapatılmasıyla faaliyetlerine resmen son verilmişse de bazen gizli, bazen açıktan zikir ve ayinlerini icra etmeye devam etmişlerdir.” ULUDAĞ, Süleyman: “*Halvetiyye*”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, XV, İstanbul 1997, s. 393-95.

38 “Vird-evrâd; Günlük dualar, düzenli bir şekilde belli zamanlarda okunmak üzere âyet, hadis ve ermişlerin sözlerinden derlenmiş dualar, ahzab, hizb, ezkâr, zikir. Her tarikâtın kendine özgü bir evrâdı vardır. Bu duâlar günün ve gecenin belli saatlerinde topluca veya ferdin yüksek veya alçak sesle okunabilir.” ULUDAĞ, Süleyman: *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1996, s.570

39 Vakfiyelerde yer alan hususlardan bir tanesi de, vâkıfın vakfından rücû etmesi, şahitlerin veya mütevellînin itirazı, kâdı’nın da vâkıf aleyhine karar vererek vakfı meşrulaştırması hadisesidir. Böylelikle vâkıf veya varislerinden herhangi biri daha sonraki zamanlarda itiraz eder, vakıfdan vazgeçebilir, kamuya mal olmuş hizmetler aksayabilir. Dolayısıyla hukukî açıdan bu duruma önceden tedbir olması düşüncesiyle böyle bir uygulamaya

Vâkıf, vakfiyesinde belirttiği şartlarına herhangi bir şekilde müdahale edilir, şartlar yerine getirilemezse gelirin tamamının müslüman fakirlere dağıtılmasını istemiştir. Son bölümde bulunan bedduasında; “ mezbûr şartlar dünyanın sonuna kadar tağyir (değiştirme) ve zabıtları tebdil (başka bir şekilde ele alma) olunamaz. Kim ki tebdil eder ise muhakkak bu günahın bedeli ona ait olur (günahına katlanır)” diye sözlerine son vermiştir.

III-SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:

Tarih boyunca insanların düşünebildiği ve uygulamaya koydukları en hayırlı iş, vakıf müessesesi olmuştur. Vakıflar tarafından el atılmayan bir konu, toplum ihtiyaçları doğrultusunda verilmeyen bir hizmet, yardıma gerek duyduğunda destek sağlanmayan bir kişi yok gibidir. İslâm dini ile en müttekâmil biçimde müesseseleşen vakıf anlayışı doğrultusunda pek çok alanda hizmet verilmiş, farklı amaçlarla binalar oluşturulmuştur. Bu müessese, Türk toplumunda o kadar ilgi görmüştür ki zengin olup da herhangi bir alanda vakıf yapmayanlara iyi bakılmamış, bu kişiler toplum tarafından da hor görülmüşlerdir.⁴⁰ “İnsanların en hayırlısı başkalarına yardımcı olan, malın en hayırlısı Allah rızası için harcanan, vakfın en hayırlısı da en fazla ihtiyaç duyulan bir hizmeti karşılayandır” prensibinden hareket edenler, âdeta birbirleriyle yarışırcaasına vakıflar tesis etmişlerdir.

Selçuklu ve Osmanlı tarihine bakıldığında hamam inşasına özel bir önem verildiği görülmektedir. Çok sayıda hamam bina edilmesinin farklı sebepleri vardır. Bunlar içerisinde en önemli olanlarından bir tanesi, hamamlardan genellikle bedava yararlanmak mümkün olmadığından iyi gelir getirmeleridir.⁴¹ Dolayısıyla hamamlar, vakfedildikleri hayır eserlerine önemli oranda gelir kaynağı oluşturmaktadırlar. Diğer bir sebep de bu yerlerin ait oldukları yapı manzumesinin merkezi olan cami cemaatine hizmet vermeleridir.⁴² İslâm’ın temizliğe verdiği önem ve müslümanların konuya yaklaşımları özellikle Türkler arasında hamam bina edilmesi anlayışına farklı boyutlar getirmiştir.⁴³ Dolayısıyla hamamlar, temizlenme,

gidilmektedir. Vâkıf, vakfından vazgeçtiğini söyler, şahitler vâkıfın söz verdiğini söylerler. Kâdı da bunun üzerine vâkıfın bu vazgeçmesini mezhep imamları açısından değerlendirir, vâkıfı haksız görerek vakfın geçerli olduğuna karar verir ve konuya kesinlik kazandırır.

40 YEDİYILDIZ, Bahaeddin: “Müessese-Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi”, *Vakıflar Dergisi*, XV, Ankara 1982, s.47.

41 YEDİYILDIZ, Bahaeddin: “Vakıf Müessesesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü”, *Vakıflar Dergisi*, XIV, Ankara 1982, s.6.

42 PAKALIN, M.Zeki: a.g.e., s. 414

43 Geniş bilgi için bkz. ÇELİK, Hüseyin: *Temizlik Doğudan Gelir*, Ankara 1995.

dinlenme, tedavi, düğün eğlenceleri gibi faaliyetlerin icra edildiği sosyal mekânlar olmuştur.

Modern hayatta umumi hamamlara eskisi kadar rağbet edilmemektedir. Şebeke sularının evlere gelmesi, banyolarda yıkanma amaçlı teknolojik yenilikler sonucu alternatif imkân ve malzemelerin çoğalması gibi sebepler yanında sosyal hayatın değişmesi umumi hamamlara olan ilgiyi azaltmıştır. Buna karşılık, depremlerin etkisi, rutubetli ortam dolayısıyla tamir ve onarım giderlerinin fazla olması, kullanılan malzemelerin eskimesi, yükselen işçilik, yakıt ve su masrafları gibi sebepler bu yerlerin kârlı bir işletme olmaktan çıkmasına ve buraların birer birer kapanmasına yol açmıştır.

Çorum'da da Ulucami'ye akar olarak yaptırılan ve Beyler Çelebi Hamamı⁴⁴, Eski Hamam gibi isimlerle bilinen bu yapıyı harap bir durumdan kurtarmak ve toplumun hizmetine sunmak amacıyla Hacı Gübür lâkaplı Ebu Bekir oğlu Hacı Mehmed devreye girerek gerekli tamirâtı yaptırmış, kendi adıyla anılan ve bugün "Güpür Hamamı" diye bilinen bu yapıyı vakfetmek suretiyle de büyük bir hizmet sağlamıştır.

İslam'ın, vakıf adıyla teşvik ettiği böyle bir yardımlaşma kurumu sayesinde kent toplumuna malolmuş tarihî bir yapı kurtarılmış, insanların sağlıklı yaşamaları için gerekli olan temizlik açısından imkân oluşturulmuş, cami giderlerinin karşılanabilmesi için kaynak teşkil edilmiş, içerisinde çalışan insanlara iş imkanı sağlanmış, toplumsal birlik ve beraberliğin pekişmesi, topluma yönelik hizmetlerin aksamadan devam edebilmesi, şehrin ekonomisine katkıda bulunması gibi pek çok faydalar söz konusu olabilmıştır.

Hamam ile ilgili vakfiyeye bakıldığında vâkıf, kendisi ve daha sonra da nesli için gelirden pay ayrılmasını istemiş, hamamın ikinci bölümünün gelirinin ise tarikat mensupları arasında paylaşılması şartına yer vermiştir. Burada vâkıf, kendisi ve ölümünden sonra da neslinin geçimini dikkate almıştır. Vâkıf, aynı zamanda bir tarikat şeyhi olmasından dolayı cemaatini kollamış, bu münasebetle hamamın ikinci bölümünün gelirinden onlara da pay ayırmıştır.

Vakfiyede dikkat çeken hususlardan bir tanesi de, umuma açık hamamlarla ilgili mezhepler arasında görüş farklılıkları olmasına ve buralarda uyulması gereken kurallarda sıkı tedbirler getirilmesine⁴⁵ rağmen

⁴⁴ *Çorumlu Dergisi*, S.54, s.443.

⁴⁵ Gazâlî, (Çev: Ahmed Serdaroğlu), *İhyâu Ulûmi'd-Din*, I, İstanbul 1975, s.372-76; ZUHAYLÎ: a.g.e., I, 302-305.

Halvetî tarikatı şeyhi olan vâkıf, hamam konusuyla yakından ilgilenmiştir.⁴⁶ Ayrıca, İslâm âlimleri arasında tartışmalı olan ve faiz olduğu iddia edilen nukud (para) vakfı⁴⁷ tesis ederek bu paranın kârlı bir şekilde, riske girmeden çalıştırılmasını, sağlam rehni veya zengin kefilî olmayanlara borç verilmemesini, gelirden kendisine de şeyh olduğundan dolayı hisse ayrılmasını şart koşması dikkat çekici bir özellik olarak değerlendirilmelidir.

Türk mimarî âbideleri içinde en fazla ve en merhametsizce tahrife uğrayanların hamamlar olduğu⁴⁸ görüşünü doğrular nitelikte olan bu yapının sahiplenilmesi, tarihî dokunun kaybedilmemesi ve kendi halinde yıkılmaya terk edilmemesi gerekir.

Tarihî mirasımız olarak kabul ettiğimiz bu gibi eserlerin korunması, gelecek nesillere sağlam bir şekilde aktarılması, müessese olarak buralarda verilen hizmetlerin toplum hayatına katkılarının incelenmesi ve elde edilen verilerin gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılması konusunda herkesin üzerine düşen sorumluluğun bilincinde olması ve de gereğini yapması en büyük dileğimizdir.

46 Vâkıfın ilgisi şu şekillerde değerlendirilebilir;

a- Hamamlar iyi gelir getirmeleri dolayısıyla ticarî açıdan ilgi duyulan müesseselerdir. Hacı Mehmed, bu imkândan istifade etmek amacıyla ilgi duymuş olmalıdır.

b- Ayrıca, Ulucami'ye yönelik hizmet verenler ile medrese hoca ve öğrenci ücretlerinin ödemelerinde sıkıntı yaşanmış olmasından kaynaklanan bir görüşten hareketle buranın işletmesine tâlip olmuş olabilir.

c- Bu yerin âtil bir vaziyette durmasının verdiği vicdanî sorumluluk duygusuyla harekete geçmiş olması da muhtemeldir.

d- Hamamlarda ahlâk dışı olabilecek davranışlara meydan vermemek açısından sahiplenmek duygusuyla hareket etmiş olabilir.

e- Bu sayılanlar içerisinde bizce en uygun olanı ise, vâkıfın maddi yönden imkanlarının iyi olduğu, parayı değerlendirme noktasında etraflıca düşündüğü hatta kazanmak için nukud vakfına dahi sıcak baktığı dikkate alınırsa böyle bir müesseseyi harâbe bir durumdan kurtarıp gelir sağlayıcı bir kurum haline dönüştürmek, buradan hem kendisi hem de başkalarına maddî destek sağlamayı amaçladığı çıkarılabilir.

47 Geniş bilgi için; BİLMEN, Ö. Nasuhi: Hukukî İslâmiyye ve Istilâhat-ı Fıkhiye Kamusu, İstanbul 1969; KURT, İsmail: Para Vakıfları Nazariyat ve Tatbikat, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 1996; AKGÜNDÜZ, Ahmed: İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1996.; ÖZTÜRK, Nazif: Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995; Jon E. Mandaville, (Çev: Fethi GEDİKLİ): "Faizli Dindarlık: Osmanlı İmparatorluğunda Para Vakfı Tartışması", Türkiye Günlüğü, Yaz Gündemi 1998, S.51, s.128-144; DÖNDÜREN, Hamdi: "16. Yüzyılda Finansman Kaynağı Olarak Para Vakıfları", Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.7, Bursa 1998, s.63-67.

48 EYİCE, Semavi: "İznik'de "Büyük Hamam" ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Tarih Dergisi, XI, S.15, İstanbul 1960, s.108.

EK-1: HAMAM VAKFIYESİNDEN BİR BÖLÜM

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
 الصلوة والسلام على نبينا محمد وآله وصحبه الكرام أما بعد
 فإن العبد المتواضع إلى مولاه الطالب في الدين طهارة ربه الحاج محمد
 بن أبي بكر الخورمي الملقب بالحاج توبوولما علم وانفق بعد ما أنفق
 وأرضى إلى اليد ما عرودة الأخرة وليس ثلثان الأمانى وطوبى لمن قدم
 الصدقة وعلم أن المولى كالمباي وقى لا يرى بصدور الواقف الثاني وكان
 الحمام الكائن بظاهر مدينة هورم الذي أنشأه أوامه مرحوم خير الدين
 شيخنا المرحوم السلطان علا الدين ووقفه على مصالح الجامع الكبرياء
 السلطان مراد خان أمير الرحمة والرضوان بالمدينة المرقومة وهو تحت تصرف
 ميرزا الحاج محمد كاشغري فاعلم الخراب بمرور الأيام حتى ما تبقى له رسم مع أنه لم يبق
 أصل الوقف أمر بوزم ساعد في تغييره ففصل الميرزا الحاج محمد توبوولما
 أنه كاشغري مرسدة المحدودة المملوكة من متوليد بالانجارين الشريفين بيت
 الحاجوة الشريفة ثم بناه من البيت المذكور وقف حوس وقتنا صحبنا وحسب
 مرعيًا حبة للذات العظيم وطلبًا طهارة ربه الزعيم ثم شرط الواقف المذكور
 على الحمام المذكور بأفضل أنواع الكرم تفضل سيدنا طهارة في كل سنة بالبر
 فصل من ربيع وثمانه بصفر أو لا دار ثمانية عشر نازجادة المذمومة
 المذكورة ويسل إلى بيت الميرزا الحاج الكبر المذمور وهو بحسب القرض سلع عشرة
 ثم ما فضل منه ويجعل ثلثة أسهم وفي هذه السهم الثلثة يعطى سهم واحد للدين

EK-2: H. 1004/M.1595 TARİHLİ, SİCİL KAYDI

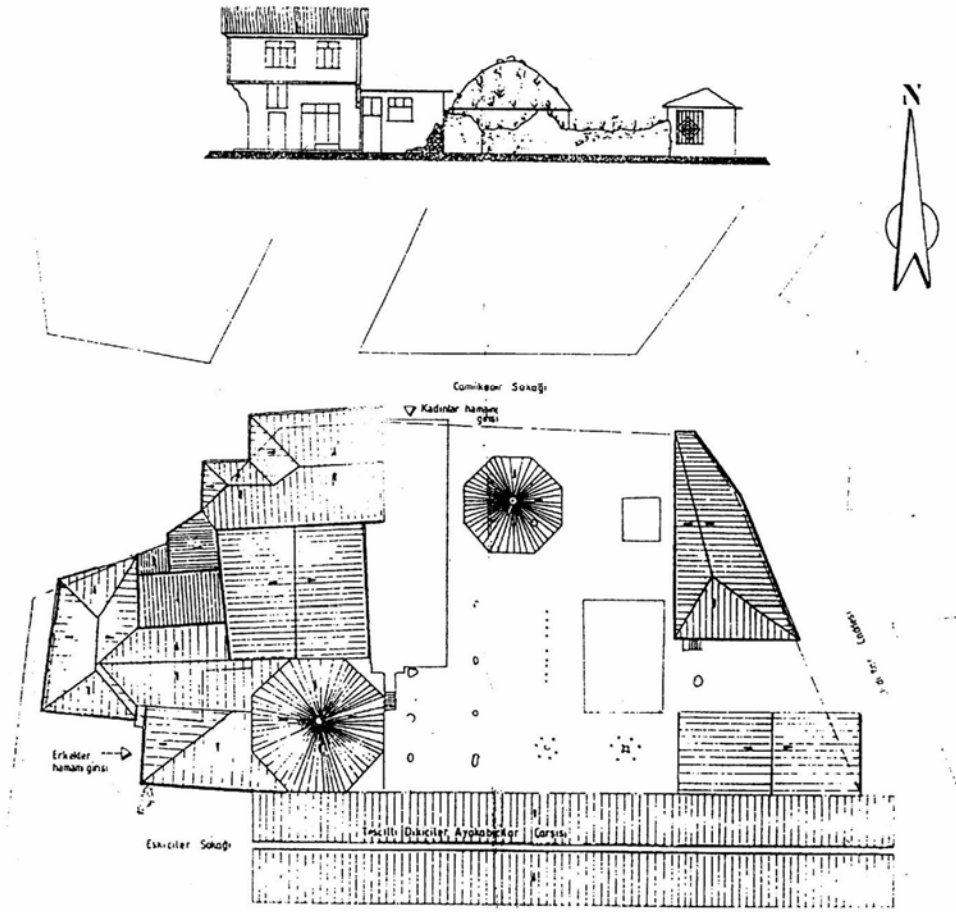
اوله در قصبه چورم و در ایام جامع کبریا وقت قدس اسلح جامع و کلمه
تعامت کلمه بن کلمه و کلمه او ای بیکر و لغوی از ای اجاره اوله و کلمه
اسم کلمه صانعیت این طور است که کلمه کلمه کلمه جامع و کلمه کلمه
از این وقت صانعیت این کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
جامع و کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
اجاره ای قبول و کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
طرز صانعیت کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
مستقیم جامع کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
اشهرت کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه

بنا به منظور اوله کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
ذکر اوله کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
قرارداد کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
بعد از این کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه

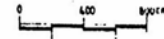
اوله در قصبه چورم و در ایام جامع کبریا وقت قدس اسلح جامع و کلمه
تعامت کلمه بن کلمه و کلمه او ای بیکر و لغوی از ای اجاره اوله و کلمه
اسم کلمه صانعیت این طور است که کلمه کلمه کلمه جامع و کلمه کلمه
از این وقت صانعیت این کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
جامع و کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
اجاره ای قبول و کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
طرز صانعیت کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
مستقیم جامع کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه
اشهرت کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه کلمه

Ek-2 : H. 1004/M. 1595 tarihli sicil kaydı.

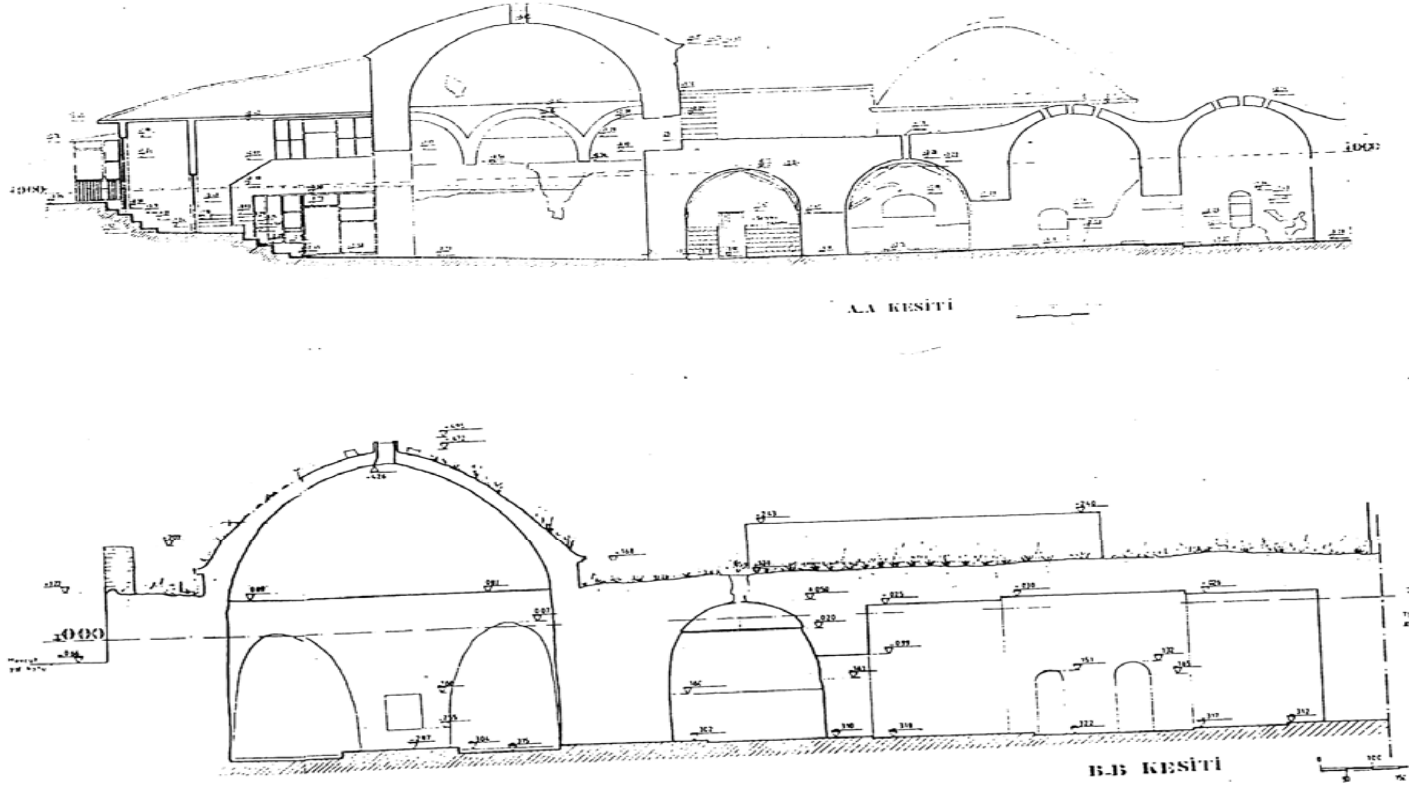
EK-3: VAZİYET PLANI

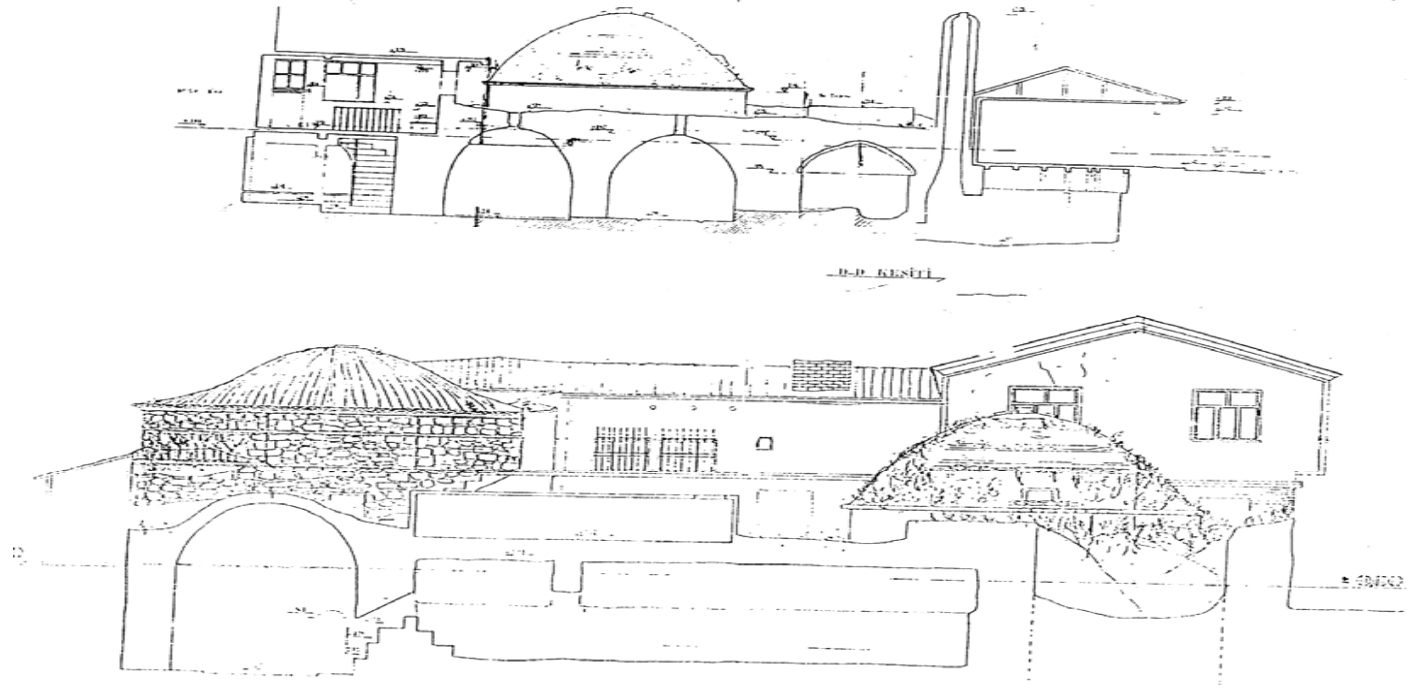
VAZİYET PLANI

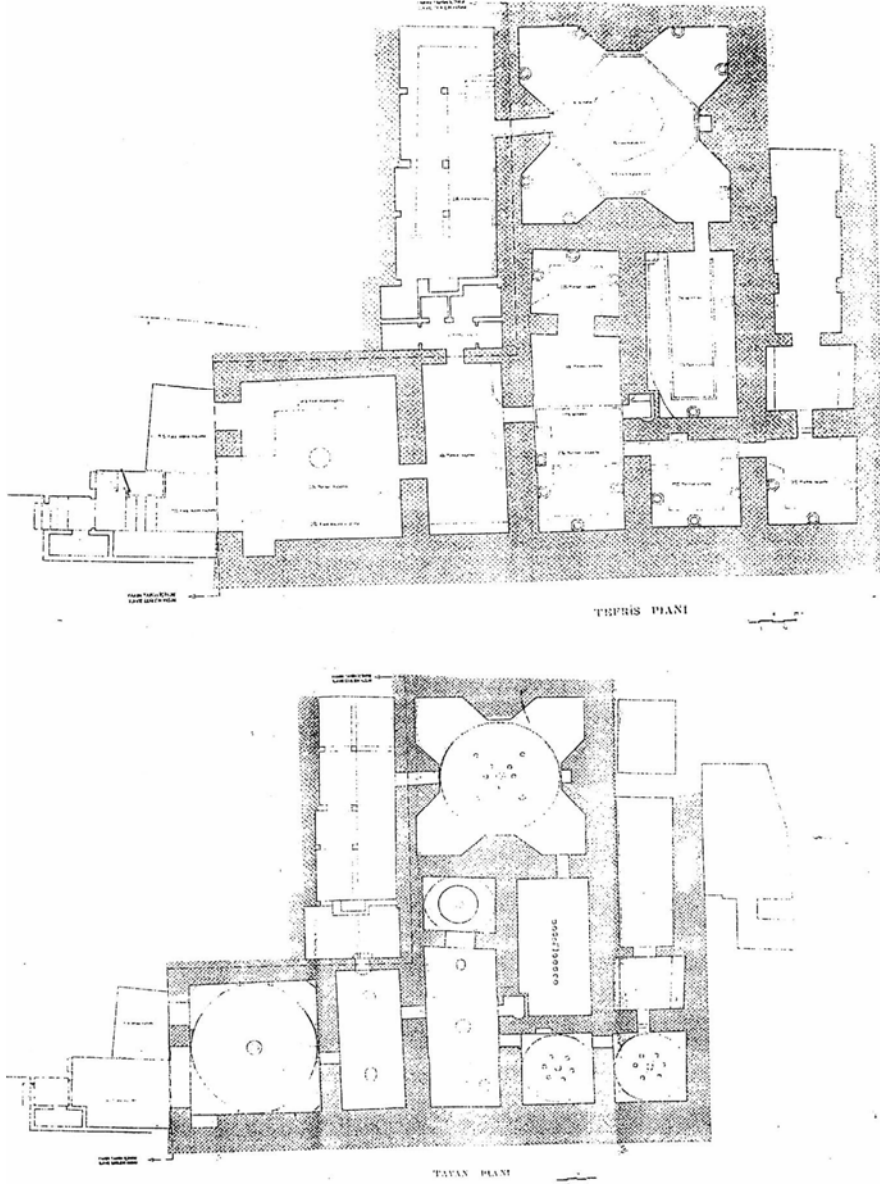
EK-4: AA-BB KESİTİ

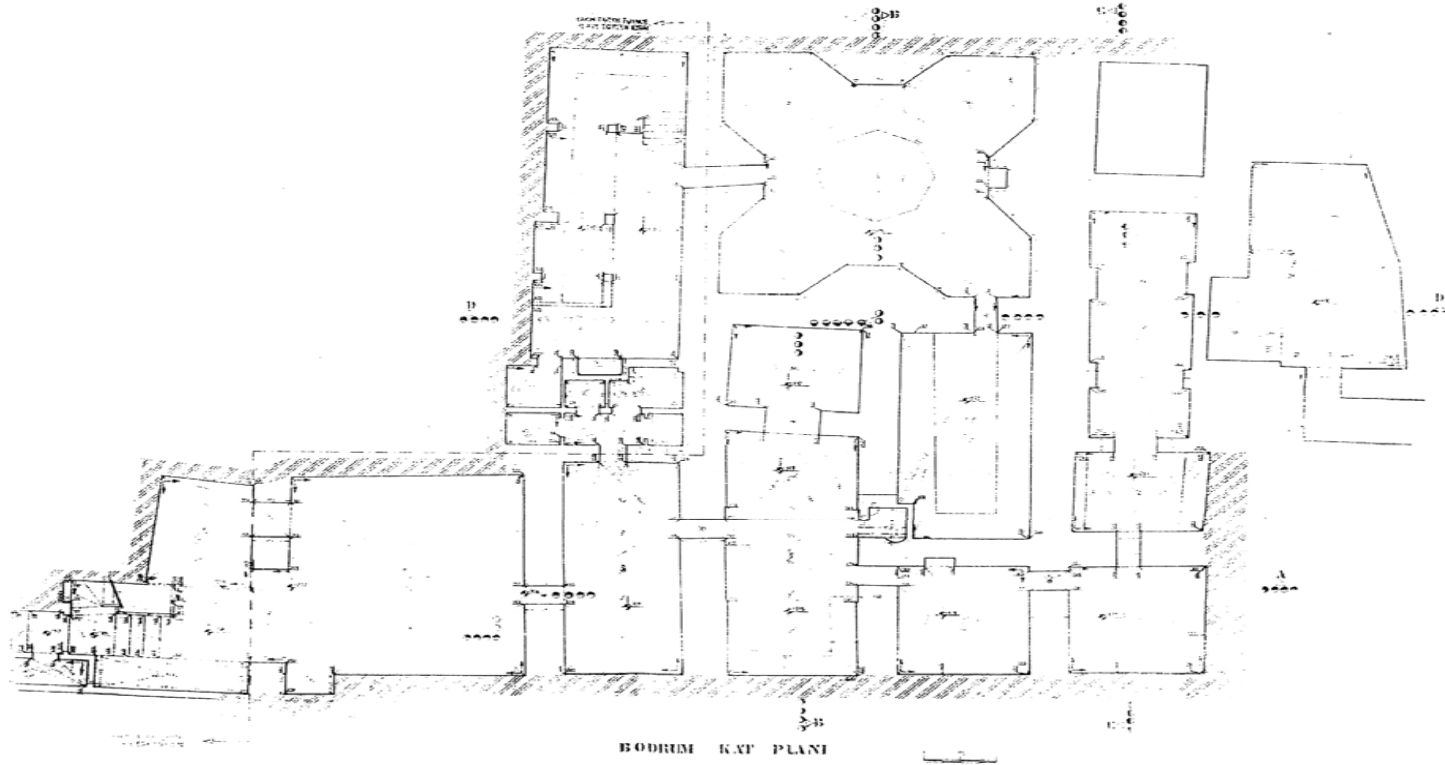
EK-5: CC-DD KESİTİ

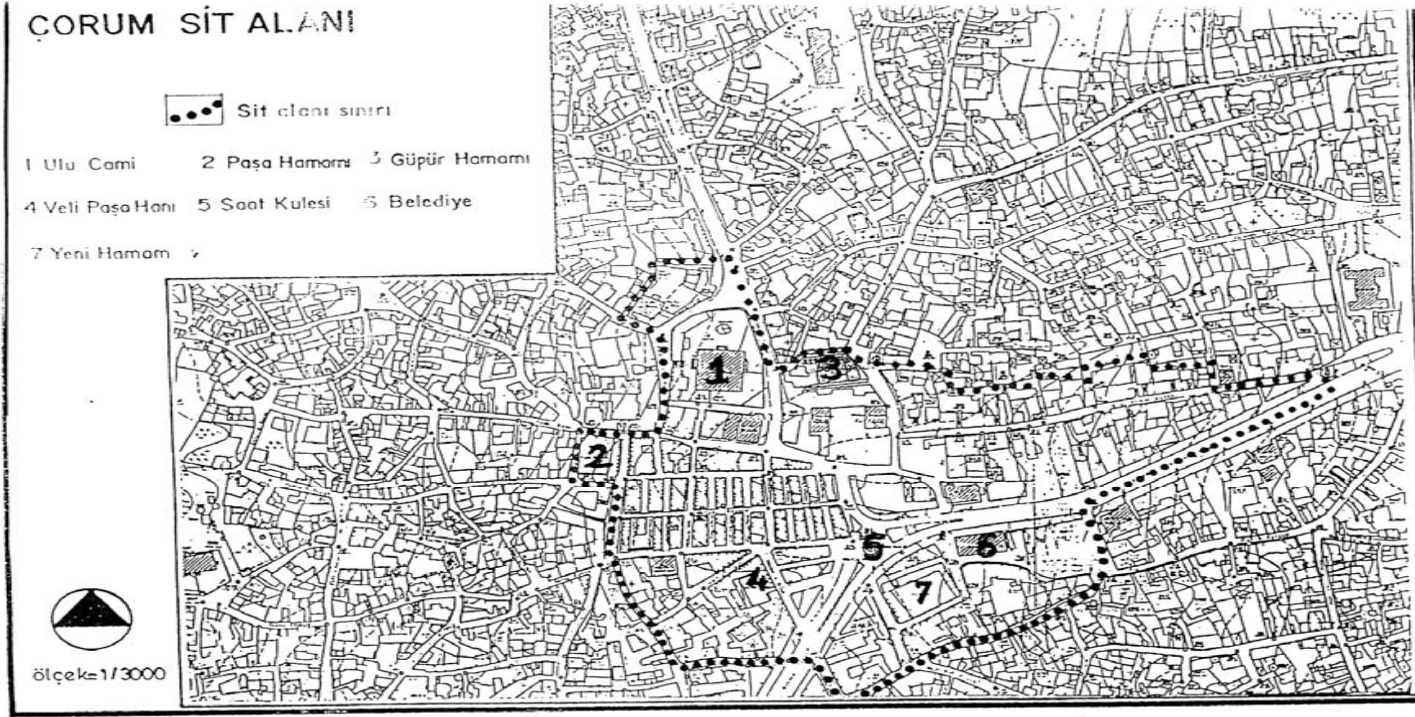
EK-6: TEFRİŞ VE TAVAN PLANI

EK-7: BODRUM KAT PLANI

EK-8: ÇORUM SİT ALANI

Doğu tarafından bir görünüm

Külhan bacasının üstten görünüşü

Soyunma kısmından bir görünüm

**Sıcaklık bölümünde kurna taşları
ve bugünkü hâli**

Ilıklık bölümünde bir ayna taşı

26

Giriş bölümündeki tonozun görünüşü

Sıcaklık bölümünde bir eyvan

Kubbe kemerlerinden bir görünüm